

N:o 11.

Ank. till Riksd. Kansli den 6 Mars 1874, kl. 12 midd.

Andra Kammarens Första Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 3, i anledning af Herr Jonas Anderssons motion, N:o 55, om ändring af 8 § i Kongl. stadgan angående afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk.

Motionären anför, att han redan vid 1873 års riksdag i det då varande Särskilda Utskottet yrkat, att modersmålet måtte upptagas bland de ämnen, som ingå i den muntliga delen af afgangsexamen, och dervid hos flere ledamöter af Utskottet vunnit kraftigt understöd för sin åsigt, i hvilken han sedan den tiden blifvit ytterligare stärkt. I öfverensstämmelse härmed föreslår motionären, "att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes, med ändring i 8 § af nu gällande stadga angående afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk, påbjuda modersmålets upptagande bland de kunskapsgrenar, som det muntliga förhöret i nämnde examen skall omfatta."

Såsom skäl härtill anför motionären,

att svenskan för närvarande är det enda läroämne, som anses alltför litet maktpåliggande att utgöra föremål för särskild mogenhetspröfning, under det att för latinet och de främmande lefvande språken utom stilprof äfven muntliga förhör äro föreskrifna;

att den ofördelaktiga undantagsställning, i hvilken vårt eget språk sålunda kommit i vårt lands skolor, har sin förklaring dels i ringaktning för modersmålet, dels i bristen på insigt om dess värde såsom bildningsmedel, hvarför, då nu mera åt modersmålet, äfven betraktadt såsom formelt bildningsmedel, nästan allmänt tillerkännes en hög betydelse, det icke längre kan försvaras, att dess fördelar i en så betänklig grad åsidosättas;

att modersmålet efter århundradens strid äntligen fått ett hedradt rum i våra läroverk, så att få nu mera neka, att svenskan bör intaga latinets forna ställning i hvad som vidkommer undervisningens sorgfällighet, om också icke i afseende på antalet lärotimmar;

att, om också redan nu mycken vigt lägges på svenskan både vid undervisningen och vid flyttningar inom läroverken, det likväl under nu varande förhållanden ej är möjligt att med tillbörlig noggrannhet kontrollera, vare sig lärjungarnes kunskaper och mogenhet eller sjelfva undervisningen; samt

att man ej längre bör liksom ställa en uppmaning till vår bildningsökande ungdom att mindre vinnlägga sig om modersmålet och dess litteratur än om andra kunskaper.

Utskottet är med motionären ense derom, att en grundlig undervisning i modersmålet inom elementarläroverken är af allra största vigt och betydelse för den fosterländska odlingen. En sådan undervisning är icke blott behöflig i rent praktiskt afseende eller i det syfte, att de, som skola föra den högre bildningens talan, må vinna de insigter och den färdighet som krävas för modersmålets rätta behandling i tal och skrift; den utgör jemväl ett nödvändigt vilkor för att i de ungas sinnen väcka och nära kärleken för vår litteratur, våra fornminnen och vårt språk, till hvars vård bildningens målsmän böra företrädesvis känna sig kallade. Ännu starkare och tydligare måste behovet af en verkligt god undervisning i modersmålet framträda, om ett med vårt eget nära beslägtadt språk erhåller en sådan betydelse i elementarundervisningen, att dess redan förut omisskänliga och i vissa fall skadliga inverkan på vårt modersmål kan blifva ännu mer omfattande och ännu svårare att motstå.

Men med fullt erkännande af svenskans vigt och värde i elementarundervisningen, kan dock Utskottet icke finna, att de för läroverken gällande föreskrifter, i och för sig betraktade, innehålla något tillbakasettande af detta ämne. Den stora betydelse, som det svenska skrifprovet eger vid mogenhetspröfningen, visar nogsamman, att färdighet i språkets skriftliga behandling ansetts vara en oeftergiftig fordran på dem, som skola efter fullbordade studier från läroverket afgå. Till samma mål syfta de genom flera klasser fortgående

svenska skriföfningarne, hvilka, riktigt ledda, äro synnerligen ändamålsenliga för att åstadkomma vana och säkerhet i modersmålets rätta bruk. Genom den afgangsexamen vid femte klassens slut, hvilken, enligt hvad det inom Ecklesiastik-departementet uppgjorda, af Kongl. Maj:t gillade förslaget till förändrad anordning i vissa delar af rikets elementarläroverk innehåller, kommer att påbjudas, är ett tillfälle vunnet att äfven på annat sätt än genom förhören vid de årliga flyttningarne förvissa sig, om lärjungarne inhemtat den allmänna insigt i svenska språkets lagar och former, hvilken i de lägre klasserna bör grundläggas. För öfrigt har genom den senaste anordningen af elementarläroverken ett större timantal inom dessa klasser blifvit svenskan tilldeladt, och hvad de högre klasserna angår, skall derstädes läsning af det fornnordiska språket hädanefter förekomma, hvilket tvifvelsutan bör i sin mån främja undervisningen i modersmålet.

Det är emellertid uppenbart, att frukten af de senast vidtagna anordningarne icke förr än efter flera år kan visa sig. Och i allmänhet får man vid bedömandet af undervisningen i modersmålet taga i betraktande, att detta språk såsom läroämne i skolorna är jmförelsevis nytt, och att det först på den senaste tiden blifvit föremål för särskild akademisk undervisning. I följd häraf har i metoden för detsammans behandling full enhet och stadga ännu ej allmänt vunnits, och den grundliga insigt i språket, hvilken kan och bör ernås genom vetenskapliga studier vid universiteten, är ännu icke så spridd bland lärarne, som för ämnets behöriga främjande vore önskligt. Med modersmålet är nemligen det särskilda förhållande, att fordran på dess rätta behandling gör sig gällande vid undervisningen i alla läroämnena, hvarför samtliga lärare vid ett elementarläroverk i sin mån kunna och böra med hufvudläraren i svenska språket samverka till vinnande af det mål, som undervisningen alltid måste hafva i sigte, nemligen att lärjungarne må komma till en säker och lefvande insigt i modersmålet. Det är häraf uppenbart, att främjandet af modersmålets studium vid läroverken till en icke oväsentlig del beror af lärarebildningens höjande, och man bör hoppas att ändamålsenliga åtgärder i denna riktning skola bidra att småningom framkalla en liflig nitälskan och framgångsrik verksamhet för tillgodoseendet af det svenska språkets rätt vid elementarläroverken.

Men äfven om man inser och erkänner riktigheten af det nu anförda, kan det naturligtvis sättas i fråga, huruvida icke genom lagstadganden något kan göras för ändamålets vinnande. Motionären har utgått från den åsigt, att muntligt förhör i afgangsexamen skulle i detta afseende vara gagneligt, såsom beredande erforderlig kontroll dels öfver lärjungarnes kunskaper och mogenhet, dels öfver undervisningen. Häremot kan dock invändas, att sven-

skan för närvarande icke rätt väl lämpar sig att vara examensämne i den muntliga mogenhetspröfningen. Motionären har upptagit denna invändning och sökt gendrifva den med anförande af det skäl, att en omsorgsfull granskning af skolornas lärokurser och någon eftertanke böra vara nog för att häfva densamma, helst som i svenskan, likasom i andra ämnen, lexor gifvas och förhör anställas genom alla läroverkets klasser. Men tager man närmare kändedom om de kurser, som nu äro förskrifna för läroverkets 6:te och 7:de klasser, så inses utan svårighet, att lexläsning i egentlig mening inom dessa klasser, i allmänhet taget, knappast kan förekomma, äfvensom att ett muntligt förhör i det, som ynglingarne haft att genomgå, icke kan anställas utan svårigheter och föga skulle motsvara det dermed afsedda ändamålet. För de ofvan angifna klasserna äro nemligen i hufvudsak följande kurser bestämda: läsning af valda stycken ur svenska litteraturen i förening med lämpliga förklaringar samt underrättelser om författarne; stycken ur norsk och dansk litteratur; talöfningar; för 6:te klassen: hvarannan vecka en uppsats efter lärarens anvisning i afseende på behandlingen, eller en utförligare öfversättning från främmande språk; för den 7:de: en utförligare uppsats, för klassiska linien hvarje månad, för real-linien hvarannan vecka. Härtill skulle komma läsning af fornnordisk litteratur, dock, enligt hvad i statsrådsprotokollet för den 3 Januari 1874 uttryckligen förklarats, utan hemlexor.

En annan invändning, att sjelfva examen skulle genom modersmålets upptagande försvåras och öfveranstängningen derigenom ökas, har motionären bemött på det sätt, att han ansett något för den formela bildningen och för lifvet mindre viktigt ämne än modersmålet, om så behöfves, böra träda tillbaka och lemna rum för svenskan. Af det som nyss blifvit anfördt bör det vara klart, att om ett muntligt afgangsförhör i svenskan skall i någon mån kunna blifva fruktbringande, ändring måste ske i de föreskrifter, som nu gälla för undervisningen i de högre klasserna beträffande så väl tid som kurser. En sådan ändring måste vidare inverka på öfriga ämnens ställning såväl i afgangsexamen, som under lärotiden. Motionären har för sin del icke uppgifvit, hvilket eller hvilka ämnen kunna eller böra från afgangsexamen uteslutas till förmån för svenskan, ej heller visat, huru en sådan uteslutning skulle verka på planen för undervisningen i dess helhet. Detta är också i sjelfva verket icke möjligt, utan att man underkastar denna undervisningsplan en fullständig granskning. Härtill anser sig Utskottet, äfven om sådant skulle ligga inom dess befogenhet och förmåga, så mycket mera sakna skäl, som anordnandet af elementarundervisningen vid senaste riksmöte varit föremål för Riksdagens pröfning, vid hvilket förhållande det icke kan anses välbetänkt att, med afseende på en särskild punkt, förauleda rubbning i den gillade och del-

vis redan tillämpade planen. Helt annat vore naturligtvis förhållandet, om frågan angående undervisningens ordnande ännu vore en öppen fråga.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får Utskottet, under varmt erkännande af det i motionen uttalade syftet att stärka modersmålets studium vid elementarläroverken, dock, med afseende på för handen varande förhållanden, hemställa

att den i fråga varande motionen för närvarande icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 Mars 1874.

Å Utskottets vägnar:

Rich. Ehrenborg.

Herr *Asklöf* har låtit anteckna, att han vid detta ärendes behandling inom Utskottet icke varit närvarande.